

Piotr Kowolik

Rozwój zawodowy nauczycieli edukacji technicznej w aspekcie doradztwa pedagogicznego

---

Problemy Profesjologii nr 2, 125-142

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Kowolik

Rozwój zawodowy nauczycieli edukacji technicznej w aspekcie doradztwa pedagogicznego

Streszczenie

Edukacja w szerokim znaczeniu jest podstawowym zadaniem w procesie kształtowania osobowości człowieka. Jedną z form realizacji owego zadania jest kształtowanie wśród uczących się kultury technicznej i kultury pracy. Kształtowanie kultury technicznej przez łączenie jej z kulturą pracy jest istotnym zadaniem dla edukacji w dziedzinie przedmiotów technicznych od wczesnych lat dzieciństwa do osiągnięcia pełnoletności, jest szkoła a w niej nauczyciel edukacji technicznej.

Zdefiniowano pojęcia: rozwoju zawodowego, wyróżniono etapy i fazy tego rozwoju, profesjogram. Opracowano profesjogram nauczyciela techniki.

VOCATIONAL DEVELOPMENT OF TECHNICAL EDUCATION TEACHERS IN THE LIGHT OF PEDAGOGICAL GUIDANCE

Summary

Education in its broader meaning is the basic task in the process of human personality development. One of the forms of performing this task is developing the technical and working culture among the students. Developing technical culture by combining it with the working culture is a very important education task in the area of the technical subjects from early childhood to becoming adult; it means school and technical education teacher.

The following subjects have been defined: vocational development, stages and phases of such development, professiogram. The professiogram of technical education teacher was prepared.

Rozważania wstępne

Społeczny i techniczny podział pracy spowodował wyodrębnienie się zawodów i ich specjalności. Związane to jest również z nauczycielem i różnymi stanowiskami jego pracy, w tym nauczyciela edukacji technicznej.

Praca jest ważnym elementem osobotwórczym. Dzięki niej uczeń może ukaźać i rozwijać swoje umiejętności, zdolności i twórczą działalność, gdyż uczestnicząc w pracy, doznaje przeżyć rozwijających jego osobowość. Właściwa organiza-

cja działań odnosi się również do pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela edukacji technicznej.

Współczesna technika i osiągnięcia naukowe stwarzają większe możliwości działania praktycznego w całokształcie edukacji technicznej. Ich wykorzystanie zależeć będzie od samych nauczycieli i ich rozwoju zawodowego.

Materialnym ogniwem łączącym człowieka z przyrodą w procesie pracy jest technika. *„Jest to dział cywilizacji i kultury, który obejmuje stworzone przez człowieka środki materialne i umiejętności posługiwania się nimi, służące przekształcaniu zasobów przyrody, potrzebnych dla zaspokojenia potrzeb ludzkich. Do środków tych zalicza się zasoby energetyczne, zgromadzone przez człowieka oraz systemy informacyjne. Technika stanowi wynik procesu pracy, choć może być stosowana i poza produkcją, a zarazem stanowi materialną podstawę podnoszenia wydajności pracy i zaspokajania potrzeb człowieka.*

Zmiany w technice powodują zmiany na stanowiskach pracy i tym samym wpływają na zmianę wymagań wobec kwalifikacji zawodowych a w konsekwencji do kształcenia zawodowego”¹. Wszystko to razem wzięte wraz z postępowaniem naukowo-technicznym wpływa na proces zmian człowieka (ucznia). Biorąc pod uwagę współczesne wymagania, edukacja techniczna powinna dać uczniom możliwość zdobycia wiedzy, umiejętności, aby byli w stanie rozumieć zmiany zachodzące w ich najbliższym otoczeniu. Zadaniem nauczycieli edukacji technicznej jest kreowanie tego typu działań technicznych dzieci, które są zbieżne z aksjologicznym ujęciem procesu wychowania.

Wyjaśnienie pojęć

Rozwój zawodowy jest to indywidualny i grupowy proces zmian zachodzących w świadomości i zachowaniu się człowieka, w którym zawód i praca zawodowa oraz życie zawodowe wyraźnie dominują².

„Jest to proces zmian zachodzących w świadomości jednostki, jej nieustannego zbliżania się do doskonałości działania w określonej dziedzinie, zawodzie, specjalności, specjalizacji, zadaniu, czynności, operacji, ruchu roboczym. Zmiany te zachodzą u człowieka pod wpływem podniet społeczno-kulturalnych oraz własnej, świadomej aktywności ogólnorozwojowej i prozawodowej”³.

Początkujący, młody absolwent uczelni wyższej wraz z wejściem do szkoły powinien równocześnie wносить całe bogactwo rzetelnej wiedzy, nowe i wartości-

¹ T.W. Nowacki, K. Korabiowska-Nowacka, B. Baraniak, Nowy słownik pedagogiki pracy. Warszawa 2000, s. 260-261.

² K.M. Czarnecki, Psychologia zawodowej pracy człowieka. Sosnowiec 2006, s. 161.

³ K.M. Czarnecki (red.), Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa. Sosnowiec 2008, s. 193.

we pomysły rozwiązań różnych problemów, zapał do pracy oraz poczucie obowiązku i odpowiedzialności.

T.W. Nowacki rozwój zawodowy rozumie jako „*drogę rozwoju zawodowego jednostki od fazy zaznajamiania z obszarami ludzkiej działalności gospodarczej i kulturalnej, poprzez fazę przygotowania ogólnozawodowego, do okresu przygotowania zawodowego. Później nastąpią okresy rozwoju zawodowego, awansów i osiągnięć aż do zakończenia pracy zawodowej*”⁴.

J. Jakóbowski w rozwoju zawodowym nauczyciela wyróżnia następujące etapy:

- *okres orientacji zawodowej*, (tj. stopniowe wprowadzanie dziecka przez nauczyciela w zagadnienia pracy);
- *przygotowanie zawodowe*, (tj. wiedza, umiejętności psychopedagogiczne i metodyczne, system wartości);
- *okres aktywności zawodowej* (rozpoczyna się on startem zawodowym oraz związanymi z nim procesami adaptacji i integracji społeczno-zawodowej, stabilizacji zawodowej, mistrzostwa i twórczości);
- *schyłek aktywności zawodowej*, (tj. finał zawodowy pracy nauczyciela).

Rzeczony rozwój zawodowy nauczyciela J. Jakóbowski ujmuje natomiast jako proces, którego pomyslny przebieg uwarunkowany jest zdolnością i gotowością do stałego podnoszenia poziomu wiedzy teoretycznej i praktycznej oraz podwyższania i doskonalenia kwalifikacji zawodowych i działania społeczno-zawodowego⁵.

Z. Zaborowski wyodrębnia cztery fazy ściśle ze sobą powiązane, a niekiedy współwystępujące:

- wzorców metodycznych,
- krytycznej refleksji,
- samowiedzy i samokontroli,
- twórczości⁶.

Na etapie wzorców metodycznych nauczyciel chce lepiej pracować, poszukuje i odtwarza sprawdzone schematy, wytyczne, wzorcowe konspekty lekcji, testy. Nauczyciel codziennie staje w nowych sytuacjach, w związku z czym stałe odtwarzanie sprawdzonych schematów może stać się mało efektywne.

Następną fazą jest faza krytycznej refleksji nad własną pracą zawodową, stosowanymi metodami pracy i osiąganymi rezultatami. Nauczyciel na podstawie obserwacji swojej pracy, uwag dyrektora, nauczyciela-doradcy itp. dostrzega własne błędy, luki w wiedzy. Stosuje nowe ciekawe metody.

W trzeciej fazie rozwoju zawodowego występuje okres samowiedzy i samokontroli. Poprzez pogłębianie wiedzy psychopedagogicznej, dzięki własnej refleksji

⁴ T.W. Nowacki, Leksykon pedagogiki pracy. Radom-Warszawa 2004, s. 217.

⁵ J. Jakóbowski, Zarys teorii rozwoju zawodowego nauczyciela. Bydgoszcz 1987, s. 26-30, oraz M. Maciaszek, Finał pracy zawodowej nauczyciela. Warszawa 1989.

⁶ Z. Zaborowski, Psychologiczne podstawy doradztwa. „Nowa Szkoła” 1984, nr 5.

nad swoją pracą – osiąga dokładniejszą samowiedzę. Pogłębianiu samowiedzy i rozwojowi umiejętności samokontroli służą metody doskonalenia zawodowego, w tym doradztwo pedagogiczne.

Czwartą fazę rozwoju zawodowego nauczyciela stanowi faza innowacyjności i twórczości.

Innowacyjność pedagogiczna to działalność twórcza nauczycieli i wychowawców, której celem jest ulepszanie systemu kształcenia i wychowania w szkole. Innowacyjność polega głównie na wprowadzaniu do praktyki nowych celów i treści oraz nowych sposobów działania pedagogicznego i nowych form organizacyjnych.⁷

Twórczość przejawia się w nauczycielskiej postawie innowacyjnej, w dążeniu do coraz pełniejszego rozumienia rzeczywistości, poznania pogłębionego swoich wychowanków, w poszukiwaniu i stosowaniu środków oddziaływań wychowawczych, które umożliwiają osiąganie najlepszych, społecznie pożądaných wyników, w modyfikowaniu własnych sposobów działania.⁸

Nauczyciel o pogłębionej samowiedzy i samokontroli, z dużym zakresem wiedzy merytorycznej i metodycznej, opracowuje narzędzia dotyczące podnoszenia efektywności procesu dydaktyczno-wychowawczego. Wykazuje zainteresowania naukowe, czyta literaturę fachową i prasę pedagogiczną, w tym techniczno-informatyczną. Odnacza się samodzielnością myślenia, nowatorstwem i identyfikuje się z zawodem nauczycielskim.

Rozwój nauczyciela w zawodzie polega na kształtowaniu się w jego praktyce nowych stereotypów i schematów, na „formowaniu się coraz to doskonalszych form utrzymywania równowagi między podmiotem a rzeczywistością”. W toku wykonywanej pracy nauczyciel uczy się zatem, tzn. zmienia swoje zachowanie pod wpływem warunków zewnętrznych i w zależności od zauważonych wyników swego działania. Uczenie się to jest równoznaczne z gromadzeniem, organizowaniem i rozwojem własnego pedagogicznego doświadczenia. W toku praktyki nauczyciel rozszerza swą sferę poznawczą, poznaje różne programy działania i warunki ich realizacji. W następstwie tego zmieniają się jego właściwości jako podmiotu działania – następuje jego rozwój zawodowy w aspekcie psychopedagogicznym.

Rozpatrując całokształt praktyki pedagogicznej z punktu widzenia jej przyczynia się do rozwoju pedagogicznego doświadczenia, można, zdaniem R. Schulza

---

⁷ R. Schulz, *Teoretyczne podstawy twórczości pedagogicznej*. Warszawa 1990, s. 19.

⁸ R. Schulz wyróżnia następujące koncepcje twórczości pedagogicznej:

- twórczość jako praktyka kształcenia i wychowania,
- twórczość jako nowoczesna, twórcza praca pedagogiczna,
- twórczość jako działalność innowacyjna (rozwojowa),
- twórczość jako samorealizacja zawodowa nauczyciela.

wyróżnić dwie odmienne kategorie zachowań: zachowania replikacyjne oraz zachowania innowacyjne.⁹

Cechą zasadniczą replikacyjnej praktyki pedagogicznej jest jej odtwórczy charakter. Polega ona na odtwarzaniu, powielaniu ukształtowanych w przeszłości wzorów działania; nie wnosi ona nic nowego do istniejącego zasobu doświadczenia pedagogicznego. Ma charakter rutynowy, standardowy, stereotypowy.

Z postępowaniem pedagogicznym, z twórczością mamy do czynienia dopiero i wyłącznie wtedy, gdy rozwój indywidualny doświadczenia jednostki przyczynia się jednocześnie do rozwoju społecznego doświadczenia grupy. Zasadniczą cechą innowacyjnej praktyki pedagogicznej jest jej twórczy, progresywny charakter. Zawiera w sobie operacje projektowania i wprowadzania w życie innowacji; przyczynia się do pomnażania istniejącego repertuaru rozwiązań problemów edukacyjnych.

Dla dyrektora szkoły wydaje się niezbędna znajomość (orientacja) okresów i faz rozwoju zawodowego swoich nauczycieli, aby móc w porę i w sposób trafny wpływać na dalszy prawidłowy ich rozwój. W pracy nauczycieli – doradców powinna dominować specjalistyczna pomoc i poradnictwo pedagogiczne, a w drugiej kolejności fachowa kontrola i ocena.

Profesjogram nauczyciela edukacji technicznej

W wypadku zawodu nauczyciela techniki mamy do czynienia z dużą liczbą funkcji, które trudno byłoby wyodrębnić empirycznie. Analitycznie można je podzielić na:

- *wewnątrzszkolne*, spełniane na terenie szkoły;
- *środowiskowo-szkolne*, dotyczące związków (współpracy) z najbliższym środowiskiem szkoły, przede wszystkim z rodzicami uczniów (spełniane często również w szkole);
- *pozaszkolne*, związane z działalnością w środowisku szkolnym, aczkolwiek nie powiązane bezpośrednio z procesem wychowania w szkole; chodzi tutaj o działalność nauczyciela, np. w domach kultury, pałacach młodzieży, w organizacjach społecznych, politycznych itd.

Profesjogram „to wykaz znaczących zawodowo cech osobowości i ich układy”¹⁰.

Profesjogram to opis zawodu, rozwoju zawodowego nauczyciela techniki, który odzwierciedla cele i zadania danego rodzaju pracy, jej warunki i organizację, a także te cechy psychofizyczne człowieka, które są oczekiwane w czasie realizacji

---

⁹ R. Schulz, *Teoretyczne podstawy twórczości pedagogicznej*. Warszawa 1990, s. 113-115.

¹⁰ K. Duraj-Nowakowa, *Nauczyciel: kultura-osoba-zawód*. Kielce 2000, s. 218.

czynności, operacji i ról zawodowych, podstawowych dla działalności pedagogicznej. Innymi słowami to *życiorys zawodowy*¹¹.

Z doбором nauczycieli edukacji technicznej wiązą się następujące kwestie szczegółowe:

- *profesjogram* nauczyciela edukacji technicznej, obejmujący takie elementy, jak: określony zasób wiedzy, umiejętności kierowania zespołem uczniów;
- *charakterystyka* zawodowa stanowiąca część składową profesjogramu, tj. opis specyfiki zawodu – nauczyciela techniki;
- *elementy* ogólnoinformacyjne – dane w wymaganej praktyce kierowniczej, wychowawczej;
- *kryteria* awansowania i powoływania na wyższe stanowiska.

Proponuję następujący profesjogram współczesnego nauczyciela edukacji technicznej:

- *wiadomości* – podstawy teorii i metodyki wychowania technicznego; wiadomości psychologiczno-pedagogiczne i socjologiczne; wiedza ogólna z nauk społecznych i specjalistyczna szeroko rozumianego wychowania technicznego; kultury technicznej, kultury pracy, postępu technicznego;
- *umiejętności konstruktorskie* – projektowanie kształtowania osobowości uczniów; opracowywanie celów bliskich i perspektywicznych pracowni technicznej, wychowania technicznego w szkole i poza szkołą; indywidualizowanie podejścia do uczniów, nauczycieli, personelu administracyjno-obługowego, rodziców;
- *umiejętności organizatorskie* – aranżowanie indywidualnej i samodzielnej pracy w klasie, pracowni, w domu; organizowanie pracy zespołowej (konkursy, imprezy, festiwale) oraz pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej; realizowanie kontroli ocen, pomoc i doradztwo metodyczne uczniom; technika a ekologia;
- *umiejętności komunikatywne* – wprowadzanie pedagogicznie celowych sytuacji, utrzymywanie stosunków partnerskich, podmiotowe traktowanie uczniów;
- *umiejętności poznawcze* – poznawanie podmiotu swego oddziaływania; wykorzystywanie wiadomości psychologiczno-pedagogicznych, zgromadzonych doświadczeń i literatury; analizowanie swoich czynności i cech osobowości, doskonalenie ich; przyswajanie nowości metodycznych; prowadzenie pracy samokształceniowej; uczestnictwo w badaniach naukowych, np. opracowanie zmian programowych, podręcznika do edukacji technicznej; prognozowanie w technice; wartościowanie techniki;
- *umiejętności praktyczne* – wykazywanie niektórych umiejętności o charakterze twórczym; umiejętność prowadzenia spotkań, narad, imprez, konkur-

---

¹¹ E. Goźlińska, F. Szlosek, Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego. Radom 1997, s. 104.

- sów itp.; obsługa technicznych środków dydaktycznych, w tym komputera; władanie językami obcymi; postęp techniczny; sobieradztwo techniczne;
- *umiejętności kierownicze* – umiejętności inspirowania, organizacji swej pracy, nowatorstwo i twórczość pedagogiczna; kultura języka, sugestywność, entuzjazm, posiadanie motywacji, kultura techniczna; kultura pracy;
  - *umiejętności pomocnicze* – rysowanie, szkicowanie, kolekcjonerstwo, klejenie, przerywanie, nitowanie, lutowanie itp.;
  - *umiejętności projektowania i planowania* – planowanie pracy w klasie – na lekcjach różnych typów; przewidywanie wyników planowania; analiza sytuacji dydaktyczno-wychowawczych i właściwego (skutecznego) ich rozwiązywania; właściwe rozłożenie materiału nauczania; zachowanie niezbędnych proporcji teoretycznych i praktycznych; przewidywanie zmęczenia, bhp;
  - *umiejętności percepcyjne i adaptacyjne* – wczucie się w stan wewnętrzny uczącego się; umiejętność odróżnienia informacji bieżącej o uczniu od jego stałej charakterystyki; gromadzenie wiedzy o pozytywnych i negatywnych cechach ucznia; określenie, jakiej pomocy potrzebuje uczeń w danej sytuacji; zastosowanie sposobów pracy i rozkładanie materiału z uwzględnieniem zasad nauczania, szczególnie zasady indywidualizacji; rozwiązywanie problemów metodycznych w zależności od warunków uczenia się;
  - *cechy osobowości* – twórczy charakter myślenia, samokrytycyzm, optymizm pedagogiczny, właściwe morale; uzdolnienia, wyobrażenia, spostrzegawczość, zainteresowania techniczne, informatyczne;
  - *inne* – dobry stan zdrowia (psychiczny i fizyczny).

Kształcenie nauczycieli wychowania technicznego, bez względu na warunki instytucjonalne lub organizacyjne, ma na celu przygotowanie ich do samodzielnego nauczania i wychowania w szkole ogólnokształcącej, a także uformowanie ich jako nauczających, posiadających takie kompetencje zawodowe, w których mieszczą się szeroko rozumiane umiejętności zawodowe zaprezentowane w przytoczonym profesjogramie, jak również będących nosicielami wielu różnych cech osobowości, przydatnych w procesie nauczania – uczenia się techniki.

Sukces, kariera i kultura zawodu

Każda szkoła (podstawowa, gimnazjum, liceum) chciałaby zatrudniać najlepszych, najskuteczniejszych nauczycieli techniki. Głównym czynnikiem wyznaczającym sukces zawodowy nauczyciela edukacji technicznej jest jego osobowość zawodowa. Jest to taki pożądany układ cech pracownika, które warunkują skuteczne wykonywanie pracy oraz zmienianie samego siebie i swojego otoczenia.

Nauczyciel techniki zdaniem E. Goźlińskiej i F. Szloska odgrywa podstawową rolę w kształceniu przedzawodowym i kształceniu ogólnotechnicznym. Do jego zadań należy:

- „wprowadzenie uczniów szkół we współczesny świat techniki;
- kształtowanie u nich kultury technicznej;
- ukształtowanie u uczniów elementarnych umiejętności posługiwania się otaczającą człowieka infrastrukturą techniczną;
- prowadzenie orientacji zawodowej”¹².

Wzorowy nauczyciel techniki odznaczać się powinien postawą zorientowaną na sukces zawodowy – czyli pozytywne osiągnięcie w pracy zawodowej, pomyślny jej wynik.

Zadowolenie z pracy zawodowej wiążemy z perspektywą odnoszenia sukcesów. Owa zależność jest wypadkową oczekiwań i aspiracji związanych z pracą zawodową. Zadowolenie z pracy nauczyciela techniki jest tym większe, im bardziej dany rodzaj pracy dostosowany jest do osobowości zawodowej nauczyciela.

Powinien odznaczać się postawą zorientowaną na sukces własny, samorealizację w życiu zawodowym, społecznym i prywatnym oraz umieć akceptować sukces u swoich uczniów. Skuteczny nauczyciel techniki charakteryzuje się silnym, tzw. wewnętrznym poczuciem kontroli. Zasadnicze znaczenie przypisuje swojej pracowitości, dyscyplinie, punktualności, ambicji i konsekwencji w dążeniu do realizacji nakreślonych celów szkoły, pomimo wielu barier, a także uczciwości i wiarygodności swoich poczynań. Receptą na sukces jest osiągnięcie przez niego wysokiego poziomu profesjonalizmu, swoistego mistrzostwa, ciągłe uzupełnianie zdobytej wiedzy, rozszerzenie swoich horyzontów, zdolność do nieustannego samorozwoju, zawodowego i osobistego, korzystanie z osiągnięć i umiejętności innych oraz udostępnienie swoich.

Powinien być aktywny, uniwersalny w sensie podejmowania działań na różnych obszarach, na czym zna się najlepiej. Potrafi dzielić odpowiedzialność pomiędzy godnych zaufania współpracowników. Charyzmat menedżera opiera się przede wszystkim na jego wiedzy i umiejętnościach, na świadomie podejmowanych wyzaniach i ryzyku, wspieraniu rozwoju innych. Od sukcesu zawodowego już blisko do kariery zawodowej.¹³

Pojęcie kariery dotrwało do naszych czasów, i przyznać trzeba, iż mocno ekscytuje świat biznesu. Przyznać należy, iż dążenie do uzyskania coraz wyższych stanowisk i zaszczytów, staje się sprawą pożyteczną i wartościową dla jednostki i społeczeństwa pod warunkiem zachowania zdrowych reguł gry.

Pojęcie kariery rozpatruje Jan Legowicz w wymiarze czasowym, akceptuje karierę w społeczeństwie w sensie historycznym (kariera polegająca na stawianiu się

¹² E. Goźlińska, F. Szlosek, *Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego*. Radom 1997, s. 83.

¹³ H. Pochanke, *Organizacja pracy*. Katowice 1970.

człowiekiem pracy). W tym kontekście koresponduje stanowisko Ryszarda Łukaszewicza, gdy mówi o wymaganiach człowieka pracy (nie toleruje kultu przeciętności).

Sukces i kariera oznaczają powodzenie, przy czym sukces jawi nam się w krótkiej sekwencji, kariera natomiast trwa w dłuższym okresie czasu.

Termin kariera, pochodzi od łacińskiego słowa *carrus* (wóz), funkcjonuje w literaturze socjologicznej jako: szybkie zdobywanie przez jednostkę (grupę) coraz wyższych stanowisk i pozycji w działalności zawodowej; bądź jako przechodzenie z pozycji mniej cenionych w danym społeczeństwie do pozycji wyżej uznawanych. Kariera to ciąg następujących po sobie zajęć, wspinanie się wzwyż po drabinie społecznej oraz kolejność następujących po sobie stanowisk; osiągnięcie jakiegoś celu zapewniającego dobre widoki na przyszłość, dobra pozycja życiowa.

Kariera edukacyjna określana bywa (w aspekcie socjologicznym), jako kolejne wspinanie się jednostki na coraz wyższe stopnie systemu edukacyjnego; bądź jako pokonywanie odległości między sytuacją wyjściową (start szkolny), a docelową (uzyskanie dyplomu). Droga ta przebiega w różnych warunkach i z różnym efektem – sukcesu lub niepowodzenia – wyrażającym się w uzyskiwanych przez ucznia (studenta) ocenach szkolnych. Dodatkowym sprawdzianem sukcesów szkolnych bywają specjalne dowody uznania w postaci przyznawanych wyróżnień (nagrody rzeczowe, dyplomy, medale).

W sensie moralnym oznacza powiązanie społecznego systemu wartościowania postaw życiowych poszczególnych ludzi z otoczeniem i obowiązkami, które z tego połączenia wynikają. Przez karierę edukacyjną należy rozumieć taki proces, w którym jednostka (zespół), w sprzyjających warunkach społecznych, odnosi wyjątkowe sukcesy, głównie dzięki ukształtowanym zainteresowaniom, zdolnościom i osobistemu wysiłkowi.¹⁴

Nauczyciel techniki wierzy w sukces, kwalifikacje i zdolność do motywowania uczniów i nauczycieli. Doświadczony nauczyciel edukacji technicznej kieruje się intuicją, podbudowaną znajomością ludzi, ich zachowań. Powinien być przyjazny wobec uczniów, personelu, rodziców, ale utrzymywać musi pewien dystans w kontaktach. Ponadto identyfikować się całkowicie ze szkołą i utożsamiać się ze swoją pracą.

Definiując pojęcie *kultury zawodu* należy stwierdzić, że jest ona *pochodną kultury osobistej* (ogół postępowania, metody działania, pewne idee, pojęcia, poglądy); *kultury zbiorowej*, na którą składają się wytwory, myśli, działania, wartości, sposoby postępowania. Zostały one zaakceptowane i przyjęte przez ludzi i wyznaczają pewne zachowania uważane za obowiązkowe, np. zasady etyczne, moralne, współżycia; *kultury duchowej* obejmującej wartości, symbole. Obejmuje język, wiedzę, ideologię, sztukę, moralność i religię. Stanowi instrument komunikowania

---

¹⁴ R. Łukaszewicz, Wyznaczniki kształtowania sukcesów zawodowych. Warszawa 1979.

się ludzi oraz *kultury materialnej*, na którą składają się technika, wytwory i działania służące do zaspokajania podstawowych potrzeb naturalnych.

Kulturę zawodu możemy rozpatrywać również w aspekcie: *przedmiotowym* – skierowanym na wartości, normy, standardy, zasady, zachowania, tradycje i zwyczaje oraz klimat społeczny danej instytucji (szkoły) i aspekcie *podmiotowym* – skierowanym na człowieka (ucznia).

Kultura zawodu stanowi całościowy kształt zachowań ludzi (nauczyciela), systemów wartości i norm społecznych, zasad postępowania, jakimi uczestnicy danego zawodu posługują się w celu realizacji nakreślonych celów i zadań.

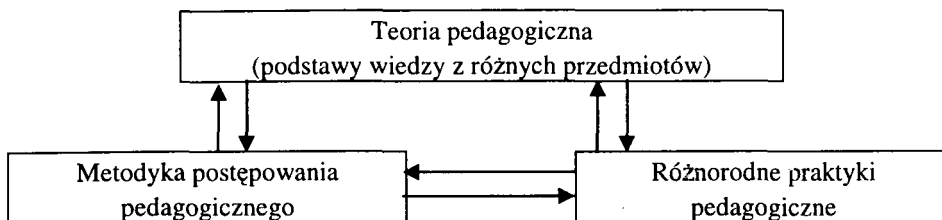
W kulturze zawodu należy wyeksponować również cechy człowieka takie jak: wiedza merytoryczna, organizacyjna, chęć wykorzystania jej w praktyce, umiejętność postrzegania i ocena zjawisk zachodzących w szkole oraz prospołeczna postawa nauczyciela, w relacji pomiędzy człowiekiem a techniką odzwierciedlonej w odpowiednich umiejętnościach i zachowaniach (*kultura techniczna*).¹⁵

Kształcenie i doskonalenie zawodowe

Zarysować można profil współczesnego nauczyciela techniki, który oprócz określonego zasobu wiedzy i umiejętności technicznych powinien być wyposażony w niezbędną wiedzę psychopedagogiczną, przygotowany do pełnienia funkcji nauczyciela – wychowawcy, organizatora życia technicznego, informatycznego. Wykonywanie tego zawodu wymaga zarówno specjalistycznego przygotowania rzeczowego, jak i osobistego.

Przygotowanie to polega na dostarczeniu studentowi wiedzy rzetelnej i nowoczesnej z zakresu wychowania technicznego, tj. podstaw wiedzy, metodyki i kształcenia praktycznego. Obrazuje to schemat 1.

Schemat 1. Kształcenie teoretyczne, metodyczne i praktyczne nauczycieli

Źródło: Koncepcja własna

¹⁵ A. Kiepas (red.), *Wiedza o technice. Wybrane problemy*. Katowice 1997, s. 27.

Absolwent uniwersytetu uczelni technicznej, czyli nauczyciel wychowania technicznego, powinien być także wyposażony w umiejętności i nawyki działań zawodowych, opartych na wiedzy ogólnej i specjalistycznej, oraz rozwinięte zainteresowania techniczne. Posiadać musi umiejętność kierowania zespołami uczniowskimi, nawyk ustawicznego samokształcenia, poddawać się kształceniu kierowanemu przez dyrektora szkoły, nauczyciela doradcę, ośrodki metodyczne, awans zawodowy, studia podyplomowe lub też uczestniczyć w seminariach doktoranckich.

Doskonalenie zawodowe można określić jako *uzupełnianie wiedzy*, tj. bezpośrednio lub pośrednio, np. za pomocą odpowiedniej lektury, mass mediów, dostarczanie nauczycielowi informacji niezbędnych w jego działalności zawodowej. *Pogłębianie wiedzy (wzbogacanie)* jest domeną nauczycieli ambitnych, twórczych, nowatorów – polega przede wszystkim na studiowaniu literatury fachowej oraz udziale w konferencjach, wykładach i innych formach dokształcania. *Aktualizowanie wiedzy* polega na jej odnawianiu i może się odbywać przez studiowanie najnowszej literatury, dyskusje, konsultacje, słuchanie prelekcji, warsztaty. Cechę charakterystyczną tego procesu stanowi to, iż niejednokrotnie trzeba zmienić swoje poglądy na pewne zjawiska, fakty czy reguły.

W tym dość złożonym procesie doskonalenia należy widzieć wzajemne przenikanie się owych trzech pojęć (uzupełnianie, pogłębianie i aktualizowanie), np. pogłębianie wiedzy na określony temat wymaga często od osoby zainteresowanej uzupełnienia wiadomości, a aktualizowanie jej jest w jakimś stopniu także jej pogłębieniem czy uzupełnieniem. Proces kształcenia, dokształcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli techniki, przedstawić można w następujący sposób:

I – Etap kształcenia:

1. Wiadomości teoretyczne i praktyczne. Nazwy, fakty, pojęcia, zasady teorii i metodyki procesu wychowania technicznego, wiedza z zakresu wychowania technicznego, historii techniki, etyki, socjologii, pedagogiki, psychologii itd. Wszechstronny rozwój sprawności umysłowych, zdolności, uzdolnień i zainteresowań, zamiłowań technicznych, przekonań i postaw oraz kwalifikacji zawodowych.
2. Kształcenie ogólne. Opanowanie sprawności, wiadomości niezbędnych każdemu człowiekowi.
3. Kształcenie specjalne, zawodowe. Zdobywanie kwalifikacji w zakresie wybranej specjalności zawodowej (nauczyciel techniki).

Organizator: uniwersytety, akademie pedagogiczne, politechniczne.

II – Etap dokształcania:

Kształtowanie umiejętności (zawartych w przedstawionym profesjogramie). W etapie II – dokształcania, następuje realizacja funkcji adaptacyjnej, wychowawczej i renowacyjnej.

Organizator: uniwersytety, akademie pedagogiczne, politechniki, ośrodki metodyczne oraz wydawnictwa techniczne i pedagogiczne.

III – Etap doskonalenia:

1. Kształtowanie nawyków:
  - kształtowanie czynności automatycznych¹⁶,
  - kształtowanie i rozwijanie czynności umysłowych.
2. Kształtowanie sprawności:
  - osiąganie właściwej szybkości, tempa,
  - wzmacnianie i rozwijanie umiejętności umysłowych¹⁷.

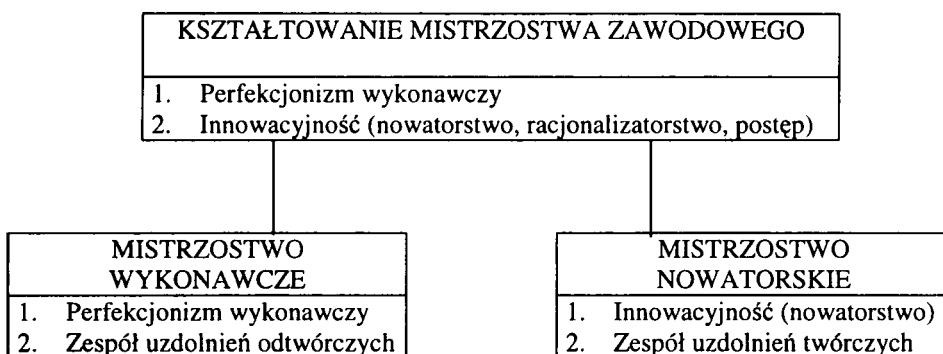
Proces doskonalenia polega na uzyskaniu pomocy w adaptacji zawodowej oraz w ciągłym aktualizowaniu przez ćwiczenia oraz szkolenia kursowe, warsztatowe, wiedzy i umiejętności pedagogicznych. Doradztwo pedagogiczno-metodyczne (dyrektor, nauczyciel-doradca), ośrodki metodyczne.

Organizator: ośrodki metodyczne, administracja oświatowa szczebla centralnego i wojewódzkiego, biblioteki pedagogiczne, wydawnictwa pedagogiczne, techniczne.

IV – Etap samodoskonalenia (mistrzostwo-twórczość)¹⁸.

Proces samodoskonalenia może być indywidualny lub zbiorowy (samorzutny lub kierowany), polegający na własnym wyborze treści i form zdobywania wiedzy i nabywania umiejętności oraz na samokontroli i samoocenie jego wyników w zakresie swojej specjalności (schemat 2).

Schemat 2. Etapy kształtowania mistrzostwa zawodowego

Organizator: biblioteki pedagogiczne, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, rady postępu pedagogicznego, wydawnictwa pedagogiczne, techniczne, NOT.

¹⁶ B. Orłowski, Historia techniki polskiej. Radom 2006.

¹⁷ Edukacja ogólnotechniczna na przełomie XX i XXI wieku. Kraków 2003.

¹⁸ K. Kraszewski, Podstawy edukacji ogólnotechnicznej uczniów w młodszym wieku szkolnym. Kraków 2001.

W pracy pedagogicznej nauczycieli techniki występują różnego rodzaju trudności. Niektóre z nich powodują nawet sytuacje stresowe, a przede wszystkim obniżają jakość organizowanego procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Zarówno pod wpływem literatury, jak i bezpośrednich kontaktów w szkole można dojść do przekonania, że każdy nauczyciel, nawet ten najbardziej doświadczony, napotyka w swej pracy wiele trudności. Tym bardziej musi je napotykać młody nauczyciel, nieposiadający doświadczenia pedagogicznego i zawodowego. Jeżeli do tego wszystkiego dodamy jeszcze ich niewystarczające przygotowanie rzeczowe, metodyczne, niepełne wprowadzenie do pracy, a i zdarzający się w wielu szkołach brak pomocy ze strony dyrekcji i doświadczonych nauczycieli lub też niewłaściwy ich stosunek, to osiągnięte przez tę grupę nauczycieli wyniki mogą być niezadowolające.

Badania w zakresie problemu trudności w pracy nauczycieli techniki i przyczyn je wywołujących przeprowadzono w roku 2007 na terenie województwa śląskiego. Posłużono się metodą badań ankietowych. Grupę badawczą stanowiło 180 nauczycieli techniki, uczących w szkołach podstawowych i gimnazjum, z wykształceniem wyższym pedagogicznym (100%). Stwierdzono, że wśród badanych – 168 osób, tj. 93,3% napotyka w swojej pracy pedagogicznej na trudności, a tylko 12, co stanowi 6,7% ich nie odczuwa. W grupie tych 12 nauczycieli – 9 ma staż pracy do 3 lat, a pozostałych 3 – od 3 do 10 lat. Na podstawie zebranego materiału badawczego sporządzono wstępnie inwentarz trudności oraz przyczyn tych trudności w pracy pedagogicznej: przeładowane programy, mały wymiar godzin, brak czasu na stosowanie różnorodnych metod nauczania, krótki staż pracy, zła atmosfera pracy w szkole, brak opieki nad młodszym nauczycielem, mało praktyki w stosunku do teorii podczas studiów, trudności w gospodarowaniu czasem na lekcji, niezdyscyplinowanie uczniów, słabe wyposażenie w pomoce naukowe lub ich brak, przeładowane liczbowo klasy.

Podstawowymi źródłami trudności pedagogicznych w odczuciu nauczycieli techniki są:

- staż pracy (17,7% badanych),
- programy nauczania (48,3% badanych),
- współpraca z dyrekcją szkoły (31,3% badanych).

Nauczyciele stwierdzają ponadto, że przyczyną tego stanu rzeczy jest też niższy prestiż zawodu (jest to znaczenie, uznanie społeczne zawodu w podziale pracy ludzkiej) nauczyciela wychowania technicznego w porównaniu z nauczycielem języka polskiego czy matematyki (technika z, tzw. grupy „michałków”).

Opierając się na przeprowadzonych badaniach, chcemy w dalszej części rozważań skupić uwagę na doradztwie psychopedagogicznym.

Doradztwo pedagogiczne to, przede wszystkim udzielanie porad, pomocy merytorycznej, przekazywanie wskazówek dotyczących realizacji poszczególnych zadań lub rozwiązywania konkretnych problemów. Ponadto obejmuje ono organi-

zację sytuacji wychowawczych, instruktaż, perswazję, konsultację, pobudzanie do twórczej aktywności, nowatorstwa pedagogicznego. Z doradztwem pedagogicznym jest związane doradztwo zawodowe.

Doradztwo zawodowe stanowi system rozwijany szczególnie w okresie, gdy coraz bardziej niepewna staje się możliwość wykonywania jednego zawodu w ciągu całego życia¹⁹.

Współczesny nauczyciel edukacji technicznej nie oczekuje prostego doradztwa, lecz ciągłego, systematycznego i gruntownego kontaktu z osiągnięciami współczesnej nauki i techniki. System pomocy i doradztwa pedagogicznego stanowi pewien rodzaj szerszego systemu doskonalenia zawodowego nauczycieli, a że składa się ze skoordynowanych elementów – jest jego formą; posiada także własne zasady, przygotowane i wdrażane do praktyki przez dyrektorów i doradców. Oto propozycja własna w tym zakresie.

CZĘŚĆ – ORGANIZACYJNA

1. *Kierowanie merytoryczną* stroną działalności metodycznej podległych placówek oraz udzielanie nauczycielom pomocy metodycznej w pracy dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej:

- gromadzenie i upowszechnianie najlepszych rozwiązań i doświadczeń z zakresu wychowania i edukacji technicznej;
- uczestnictwo w szkoleniach, naradach, badaniach, seminariach, warsztatach, hospitacjach koleżeńskich organizowanych przez władze oświatowe, szkoły wyższe, rady postępu pedagogicznego;
- udzielanie pomocy instruktorsko-metodycznej i merytorycznej nauczycielom młodym;
- udzielanie porad i konsultacji indywidualnych i zbiorowych w zakresie opracowania jednostek zajęć, wystroju sal zajęć, projektowania dekoracji okolicznościowych itp.

2. *Gromadzenie, uogólnianie i upowszechnianie* najlepszych doświadczeń, form i metod kształcenia:

- gromadzenie, opracowywanie i upowszechnianie scenariuszy zajęć, konspektów zajęć i innych pomocy metodycznych wynikających z realizacji programu nauczania techniki w biuletynach Kuratorium Oświaty, czasopiśmie: „Życie Szkoły”, „Problemy Profesjologii”.
- gromadzenie i upowszechnianie najlepszych doświadczeń w zakresie atrakcyjnych form kształcenia technicznego.

3. *Wymiana doświadczeń, materiałów metodycznych:*

- organizowanie wymiany własnych opracowań metodycznych między nauczycielami – doradcami z różnych miast danego województwa lub województw, między nauczycielami różnych szkół;

---

¹⁹ T.W. Nowacki, *Leksykon pedagogiki pracy*. Radom-Warszawa 2004, s. 184.

- udzielanie szkołom (nauczycielom techniki) pomocy przy organizowaniu konferencji samokształceniowych;
- współorganizowanie narad i spotkań doskonalących w rejonach działania;
- koordynowanie i inicjowanie oraz popularyzowanie działań oświatowych podczas imprez środowiskowych o charakterze technicznym, informatycznym.

4. *Nauczyciel – doradca* w swojej macierzystej placówce powinien prowadzić wzorcowy gabinet metodyczny, a w nim:

- gromadzić, opracowywać i udostępniać różnorodne materiały metodyczne;
- prowadzić katalogi i arkusze biograficzne własnych zbiorów gabinetu: książek, broszur;
- gromadzić w teczkach tematycznych artykuły, odczyty dotyczące problematyki doskonalenia działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej;
- opracowywać, wydawać własne wydawnictwa metodyczne, przydatne w pracy nauczycieli techniki;
- inicjować i upowszechniać nowoczesne i atrakcyjne formy pracy w zakresie doradztwa psychopedagogicznego.

Nowatorskie rozwiązania i inicjatywy podejmowane przez nauczycieli dotyczyć powinny głównie usprawnienia działalności metodycznej oraz uatrakcyjnienia form pracy. W gabinetach metodyki można by opracować tzw. arkusz bibliograficzny, umożliwiający systematyczne rejestrowanie książek, broszur, artykułów, filmów, przeźroczy, pomocy przydatnych w pracy. Arkusze te należałoby powielić i rozsyłać do wszystkich szkół oraz stworzyć wymianę między miastami i województwami. Przydatnym pomysłem byłoby założenie „teczek tematycznych”, obejmujących poszczególne działy danej dyscypliny wiedzy, problematykę poszczególnych rodzajów zajęć itp.

Ponadto w gabinecie metodyki nauczyciela-doradcy edukacji technicznej winny znajdować się filmy na CD i DVD z nagraniem ciekawymi lekcjami lub fragmentami lekcji, produkcja stali, technologią itp.

CZĘŚĆ – PRAKTYCZNA

1. Rozmowa dyrektora z nauczycielem techniki nowo przyjętym do pracy. Wstępna diagnoza stopnia przygotowania nauczyciela do pracy zawodowej pozwoli dyrektorowi na podjęcie czynności, tzw. adaptacyjnych, ułatwiających młodemu adeptowi związanie się ze szkołą, radą pedagogiczną, rodzicami, dziećmi i zawodem. Przydziela młodemu nauczycielowi, tzw. opiekuna adaptacyjnego spośród grona pedagogicznego.

2. Zebranie samokształceniowe rady pedagogicznej. Stanowi ono dobrą okazję uzupełniania i pogłębienia wiedzy pedagogicznej nauczyciela na podstawie odpo-

wiednio dobranej literatury przedmiotu (przygotowanie się do zebrania, asymilacja i przetwarzanie danych informacji na użytek praktyki zawodowej).

3. Konsultacje indywidualne. Są formą poradnictwa podporządkowaną najczęściej funkcji kontrolno-oceniającej (rozmowy, porady indywidualne prowadzone na podstawie hospitowanych lekcji, pomoc w trudnych i kłopotliwych sytuacjach, np. w organizacji spotkania z rodzicami, konkursu, zabawy, olimpiady technicznej lub informatycznej).

4. Konsultacje zbiorowe (zespołowe). Przebiegają według konkretnego, odpowiadającego potrzebom programu. Konsultacje indywidualne i zbiorowe na linii dyrektor – nauczyciel, nauczyciel-doradca – nauczyciel ułatwiają wzajemny przepływ informacji, zmniejszają napięcie emocjonalne i strach, a równocześnie sprzyjają refleksjom własnym i samoocenie.

5. Obserwacje koleżeńskie. Powinny uwzględniać następujące etapy:

- spotkanie wstępne (ukierunkowanie i przydzielenie zadań obserwacyjnych);
- obserwację (polegającą na śledzeniu czynności nauczyciela i uczniów według wcześniej ustalonego planu);
- analizę (usystematyzowanie swoich spostrzeżeń, rekonstrukcja obserwowanych zajęć);
- spotkanie poobserwacyjne (z udziałem nauczyciela prowadzącego zajęcia – udzielenie obserwowanemu nauczycielowi pomocy w optymalizacji pracy zawodowej; na podstawie uzyskanych porad i ocen koleżeńskich obserwowany nauczyciel powinien ustalić plan doskonalenia jednego z obszarów swojego działania);
- sesję oceniającą (przeprowadzoną podczas kolejnego cyklu); wtedy to następuje zmiana ról, tak aby kolejno każdy z członków zespołu był obserwowany i był obserwatorem.

6. Uczestnictwo w zajęciach otwartych. Ważnym ogniwem doskonalenia umiejętności nauczycieli techniki jest prowadzenie wzorcowych otwartych zajęć, np. zajęć eksponujących prawidłową strukturę metodyczną, zajęć problemowych oraz życzliwe wypowiedanie opinii i sądów wartościujących.

7. Konferencje pohospitacyjne. To rozmowa oparta na zasadzie partnerstwa, zakończona samoocena i oceną. Stanowi ważny impuls samodoskonalenia zawodowego.

8. Konferencje metodyczne. Mają charakter ogólnoinstruktażowy, uwzględniają m.in. wytyczne w sprawie podnoszenia efektów pracy nauczyciela i ucznia, ukierunkowują pracę samokształceniową, informują o nowościach literatury przedmiotowej i pedagogicznej. Spełniać powinny kilka funkcji: naukową, metodyczną i informacyjną. Jeśli, którejs z funkcji nie realizują, to zebranie takie przybiera inną formę, np. odczytu czy konsultacji zbiorowej.

9. Stopnie awansu zawodowego. Uzyskanie przez nauczycieli określonych stopni powinno pomóc im przejść w praktyce wychowawczej od naśladownictwa

(wzorów metodycznych) do krytycznej refleksji, samokontroli i ułatwić im osiągnięcie takiego poziomu pracy pedagogicznej, który można nazwać twórczością, a więc oryginalne pomysły organizatorskie i techniczne, dążenie racjonalizatorskie i wynalazcze, wykonywanie urządzeń technicznych.

Należy podnosić swój poziom – od dobrego nauczyciela do krytycznego nowatora i samodzielnego twórcy – mistrza

Indywidualna praca nad dalszym rozwojem i doskonaleniem daje możliwości osiągnięcia najwyższego poziomu, jakim jest mistrzostwo.

Mistrzostwo w zawodzie – nauczyciela techniki stanowi „etap rozwoju zawodowego, który charakteryzuje się perfekcją pracy pracownika. Wykonuje on nie tylko zadania, ale również stawia sobie do rozwiązania problemy powstałe w wyniku trudności pojawiających się w pracy”²⁰.

Zakończenie

Mistrzostwo cechować będzie pełna percepcja wiedzy, bezbłędne odbieranie i przetwarzanie informacji, szybkie podejmowanie decyzji oraz wykonywanie pracy w sposób bezbłędny i jakościowo najlepszy. Mistrz – nowator wykazuje postawę twórczą w zakresie innowacji oraz postawę w pełni krytyczną. Praca pedagogiczna charakteryzuje się wysokim stopniem samodzielności, co powoduje, iż w zawodzie tym czynnikiem decydującym o efektach pracy jest świadomość nauczyciela, motywacja pracy, osobowość i akceptowany system wartości.

Rec. M. Frejman

Bibliografia

- Czarnecki K.M., Psychologia zawodowej pracy człowieka. Sosnowiec 2006.
 Czarnecki K.M. (red.), Podstawowe pojęcia zawodoznawstwa. Sosnowiec 2008.
 Edukacja ogólnotechniczna na przełomie XX i XXI wieku. Kraków 2003.
 Goźlińska E., Szlosek F., Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego. Radom 1997.
 Jakóbowski J., Zarys teorii rozwoju zawodowego nauczyciela. Bydgoszcz 1987.
 Kiepas A. (red.), Wiedza o technice. Wybrane problemy. Katowice 1997.
 Kraszewski K., Podstawy edukacji ogólnotechnicznej uczniów w młodszym wieku szkolnym. Kraków 2001.
 Łukaszewicz R., Wyznaczniki kształtowania sukcesów zawodowych. Warszawa 1979.
 Maciaszek M., Finał pracy zawodowej nauczyciela. Warszawa 1989.
 Ministerstwo Edukacji Narodowej z 14 listopada 2007 roku w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli. (Dz. U. 2007, Nr 214, poz. 158).

---

²⁰ T.W. Nowacki, Leksykon pedagogiki pracy. Radom – Warszawa 2004, s. 135.

- Nowacki T.W., Leksykon pedagogiki pracy. Radom-Warszawa 2004.
Orłowski B., Historia techniki polskiej. Radom 2006.
Pochanke H., Organizacja pracy. Katowice 1970.
Schulz R., Teoretyczne podstawy twórczości pedagogicznej. Warszawa 1990.
Zaborowski Z., Psychologiczne podstawy doradztwa. „Nowa Szkoła” 1984, nr 5.